

Azew oho wanehe. Uwazar xaxeto heze'eg izupe wà. — Nan kwaw pa, i'i izupe wà.

13 Na'e upuranu wi Azew xaxeto wanehe kury. — Amo teko opokok amo umàno ma'e kwer rehe a'e. A'e rupi a'e opokok ma'e kwer na'ikatu kwaw Tupàn henataromo kury. A'e re opokok oho amo temi'u rehe. Aipo a'e temi'u na'ikatu kwaw Tupàn henataromo kury, i'i wanupe. Uwazar xaxeto ize'eg izupe wà. — Aze pa. Ikatu 'ym ma'e romo uzeapo Tupàn henataromo, i'i izupe wà.

14 Na'e i'i Azew wanupe kury. — Nezewe i'i Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e. — Uzeapo nezewegatete haw ko teko wanupe. Teko ko ywy rehe har wiko ikatu 'ym ma'e romo herenataromo wà. Wanemiapo kwer paw na'ikatu kwaw. Ma'ea'yr herenataromo izuka pyr paw na'ikatu kwaw herenataromo wà no, i'i Tupàn.

Tupàn umume'u uze'egatu àwàm teko wanupe

15 Nezewe uze'eg Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e. — Pema'enukwaw uzeapo ma'e kwer a'e 'ar henataromo arer rehe nehe. Heràpuzuhu iapo pà pezypyrog 'ym mehe we uzeapo ma'e tetea'u. **16** Ma'e uzeapo a'e mehe. Aze amo oho arozràn imonokatu haw pe wà, aroz ràn 200 kanek por hekar pà wà, xo 100 kanek por zo wexak wà. Aze oho win imonokatu haw 100 zutahyky'a por hekar pà wà, xo 40 zutahyky'a por wexak wà.

17 Azepyk penehe ywytuaiw hakuahy ma'e pupe. Amono kar tukur penemitygwer imumaw pà wà no. Amugyr kar àmàntàtà penehe no. Nezewe amumaw peko pe har paw. Nezewe rehe we napezewyr kwaw ihewe. **18** Kutàri, 24 haw 'ar mehe 9 haw zahy rehe pemumaw heràpuzuhu iwype har iapo haw kwez kury. Pexak ko 'ar henataromo àràm uzeapo ma'e ràm nehe kury. **19** Naheta kwaw arozràn imonokatu haw pupe. Uwà tyw na'ia kwaw. Pi tyw na'ia kwaw. Homà tyw na'ia kwaw. Uri tyw na'ia kwaw. Nezewe rehe we ko 'ar henataromo amono putar heze'egatu peme nehe, i'i Tupàn.

Tupàn umume'u wemiapo ràm Zurupapew pe

20 A'e 'ar mehe we 24 haw 'ar mehe 9 haw zahy rehe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uze'eg wi Azew pe. **21** — Emume'u ko ma'e eho Zurupapew Zuta wanuwihaw pe nehe. — Amuryryryz putar ywak ywy ihe nehe. **22** Aeityk putar tuwihawete wanenaw ihe wà nehe. Amumaw putar wakàgaw ihe wà nehe no. Amuaiw putar wywramawa zeàmàtyry'ymawhu pe har wà nehe no. Azuka putar wywramawa wapupe har wà nehe no. Kawaru umàno putar wà nehe no. Kawaru ku'az har uezukazuka putar wà nehe no. **23** A'e 'ar ihem mehe nehe, urumuigo kar putar heremiaihu wanuwihaw romo ihe nehe, ta'e ereiko heremiruze'eg heremixak kwer romo ne xe. Ihe Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e aze'eg kwez ihe kury. *Upaw*

ZAKARI

Pezewyr ihewe nehe, i'i Tupàn teko wanupe

1 **18** haw zahy rehe mokoz haw kwarahy rehe Nariw Pezi ywy rehe har wanuwihawete romo heko mehe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uze'eg uze'eg imume'u har Zakari her ma'e pe a'e. Maraki

ta'yr romo Ino hemimino romo hekon Zakari a'e. Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e umume'u kar a'e uze'eg teko wanupe. Na'aw ize'eg awer xe kury.

2 — Ihe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e aikwahy peipy wanupe ihe. **3** A'e rupi amume'u putar ko ma'e peme kury.

— Pezewyr ihewe nehe. Nezewe mehe ihe Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e azewyr putar peme ihe nehe no. **4** Peiko zo peipy wazàwe nehe. Peipy nuzekaiw kwaw heze'eg imume'u har kwehe arer wanehe wà. Umume'u ko ma'e oho waiko peipy wanupe wà. — Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e pemupytu'u kar iko ikatu 'ym ma'e romo peneko re nehe. Pepytu'u ikatu 'ym ma'e iapo re nehe, i'i iko peipy wanupe. Nuweruzar kwaw ize'eg wà. **5** Ma'e pe wanekon peipy ko 'ar rehe kury. A'e heze'eg imume'u har a'e wà no, aipo wikuwe a'e wà. **6** Kwehe mehe amono kar heremiruze'eg heze'eg imume'u har ihe wà, peipy wanupe ihe wà. Umume'u heze'eg wanupe wà. Peipy nuzekaiw kwaw wanehe wà. A'e rupi azepyk wanehe ihe. A'e re uzemumikahy ikatu 'ym ma'e iapo re upytu'u pà wà. Uze'eg nezewe wà. — Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e uzapo wemimutar a'e. Uze'eg urerehe ta'e uruzapo ikatu 'ym ma'e ure xe. Ureaiw tuwe ure. Ikatu urerehe izepyk awer, i'i peipy wà.

Ipuahu zàwenugar 1 haw: kawaru wà

7 24 haw 'ar mehe 11 haw zahy rehe, zahy Xemat her ma'e Zutew waze'eg rupi, moko haw kwarahy rehe Nariw tuwihawete romo heko mehe, ihe Tupàn ze'eg imume'u har Zakari her ma'e ihe, Maraki ta'yr Ino hemimino ihe, ainu amo ze'eg Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e hemimume'u kwer ihe. **8** A'e 'ar mehe pyhaw aexak amo ma'e hepuahu zàwenugar pe ihe. Aexak amo Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e heko haw pe har amo kawaru ipiràg ma'e iku'az hin mehe. Tupàn heko haw pe har upytu'u amo wyàpyznaw rehe ka'akyr wamyter pe. Amo Tupàn heko haw pe har wapyk kawaru waku'az wà, a'e Tupàn heko haw pe har haikwer pe wà no. Amo wapyk kawaru ipiràg ma'e iku'az wà no. Amo wapyk kawaru ipytàg ma'e waku'az wà no. Amo wapyk kawaru xig ma'e waku'az wà no. **9** Na'e apuranu a'e Tupàn heko haw pe har ihewe uze'eg ma'e kwer rehe kury. — Hezar, a'e izupe. — A'e Tupàn heko haw pe har kawaru ku'az har wà. Mo romo

wanekon a'e wà, a'e izupe. Uwazar heze'eg ihewe a'e. — Amume'u putar waneko haw ihe nehe kury, i'i ihewe.

10 Na'e a'e Tupàn heko haw pe har ka'akyr myter pe har uze'eg ihewe kury. — Wiko Tupàn heko haw pe har Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e hemimur karer romo a'e wà. Umuata kar ywy nànan wà.

11 Na'e a'e Tupàn heko haw pe har uze'eg Tupàn heko haw pe har ka'akyr myter pe har pe wà kury. — Urumumaw ywy nànan ureata haw kwez kury. Uruexak ma'e paw ure. Naheta kwaw zeàmàtyry'ymawhu kury. Naheta kwaw puruzuka haw ko 'ar rehe, i'i izupe wà.

12 Na'e Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e heko haw pe har uze'eg kury. — O Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e ne. Eremumaw 70 kwarahy Zeruzarez rehe amogwer tawhu Zuta ywy rehe har wanehe nekwahy pà ne. Mâràn kwarahy eremumaw wi putar nekwahy wi pà nehe. Mâràn mehe erepuhareko katu putar ne wà nehe, i'i izupe.

13 Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uze'egatu a'e weko haw pe har herehe we har imurywete kar pà a'e, ta'e uzamutar katu a'e xe. **14** Na'e a'e Tupàn heko haw pe har ihewe uze'eg ma'e umume'u kar amo ze'eg ihewe kury. — Eze'egahy nehe, i'i ihewe. — Nako Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e ize'eg xe kury. — Azamutar katu Zeruzarez tawhu hereko haw ihe. **15** Aikwahy amogwer ywy uzeàmàtyry'ym 'ym ma'e wanehe ihe. Ta'e heremiaiuh wanehe hekwahy mehe teko a'e ywy rehe har upuraraw kar ma'erahy wanupe wà, i'i Tupàn. **16** Nezewe rehe we azewyr Zeruzarez pe ta'e apurupuhareko katu ihe xe. Ihe Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e ihe, amume'u katu ko ma'e uzeapo ma'e ràm ihe kury. Heremiaiuh uzapo wi putar Zeruzarez tawhu wà nehe. Uzapo wi putar heràpuzuhu wà nehe no, a'e teko ihe, i'i Tupàn.

17 Uze'eg wi Tupàn heko haw pe har ihewe kury. — Tawhu hemetarer katu wi putar wà nehe, i'i iko Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e, ere teko wanupe nehe, i'i Tupàn heko

haw pe har ihewe. Upytywà putar Zeruzarez a'e nehe no. Zeruzarez uzeapo putar tawhu heremixak kwer romo nehe.

Ipuahu zàwenugar 2 haw: ma'ea'yr i'ak kwer, ita per imupyrànar wà no

18 Aexak amo ae ma'e hepuahu zàwenugar pe. Aexak 4 tapi'ak i'ak kwer ihe wà. **19** Apuranu Tupàn heko haw pe har ihewe uze'eg ma'e kwer rehe. — Ma'e rehe a'e tapi'ak i'ak kwer upurumuma'enukwaw kar wà. Uwazar heze'eg ihewe. — A'e tapi'ak i'ak kwer nuzawy kwaw teko amo ae ywy rehe har wà, heremiaihiu ywy nànan wamuhàmuhàz kar arer wà. Zuta ywy rehe arer wamuhàmuhàz kar arer wà, Izaew ywy rehe arer wamuhàmuhàz kar arer wà no, Zeruzarez parer wamuhàmuhàz kar arer wà no, i'i ihewe.

20 Na'e Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e wexak kar 4 itaper imupyrànar ihewe wà kury. **21** Apuranu hehe kury. — Ma'e ur iapo pà a'e wà, a'e izupe. Uwazar heze'eg ihewe. — Tapi'ak i'ak kwer nuzawy kwaw teko Zuta ywy rehe har wamuhàmuhàz kar arer wà. Wamuhàmuhàz mehe Zuta nupuner kwaw ni wàkàg hupir haw rehe wà. A'e itaper imupyrànar nuzawy kwaw a'e tapi'ak i'ak kwer ihaihaw àràm wà nehe, i'i Tupàn ihewe.

Ipuahu zàwenugar 3 haw: amo ma'e puku haw hagaw paw

2 **1** Aexak amo ae ma'e hepuahu zàwenugar pe ihe kury. Aexak amo awa amo ma'e puku haw hagaw paw opo pe ipyhyk mehe ihe. Na'e apuranu hehe. **2** — Ma'e pe ereho putar nehe, a'e izupe. Uwazar heze'eg ihewe. — Agaw putar Zeruzarez ipuku haw nehe, ipupy uhu haw nehe no, i'i ihewe.

3 Na'e aexak Tupàn heko haw pe har ihewe uze'eg ma'e kwer ihem mehe ihe kury. Amo Tupàn heko haw pe har ur huwàxi mà. **4** Uze'eg Tupàn heko haw pe har ràgypy izupe kury. — Ezàn na'arewahy kwàkwàmo puku haw hagaw paw hereko har pe neze'eg pà kury. — Heta wi putar Zeruzarez pe har

wà nehe. Heta tetea'u putar teko a'e pe wà nehe. Heta tetea'u putar ma'ea'yr a'e pe wà nehe no. Teko nupuner kwaw pàrirogaw tàtà ma'e tawhu izywyr har iapo haw rehe wà nehe, ta'e heta tetea'u putar tuwe teko a'e pe wà nehe xe. **5** Nezewe i'i Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e. A'e ae wiko putar pàrirogaw romo tata iapo pyrer Zeruzarez izywyr a'e nehe. Wiko putar a'e tawhu pupe nehe. Wexak kar putar ukàgaw upuràg eteahy haw a'e pe purupe nehe no.

Izaew izuapyapyr wamuhem kar awer uzemunehew paw wi

6-7 Uze'eg Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e teko wemiaihiu wanupe. — Peinu katu ko ze'eg nehe. Peinu katu ko ze'eg nehe. Pe Mawiron pe har wanemipyhyk kwer pe wà. Pezàwehem a'e wi nehe. Pezàwehem peho a'e ywy kwarahy hemaw awyze har kutyr har wi nehe. Apumuhàmuhàz ywy nànan ihe. Nezewe rehe we uhem Zeruzarez pe pezewyr haw 'ar kwez kury, i'i Tupàn.

8 Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e umur ukàgaw ihewe kury. — Emume'u ko heze'eg teko heremiaihiu wanemetarer heraha arer wanupe nehe, i'i ihewe. Nezewe ize'eg. — Heremiaihiu waàmàtyry'ymar nuzawy kwaw heàmàtyry'ymar ihewe. **9** A'e rupi ihe ae apuàmàtyry'ym putar ihe nehe. Araha kar putar penemetarer paw pewi nehe, penemipyhyk kwer wanupe nehe, i'i Tupàn peme, a'e wanupe. A'e ma'e izeapo mehe pekwaw putar Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e heremimur karer romo heko haw nehe, a'e wanupe.

10 Uze'eg wi Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e. — Zeruzarez pe har wà. Pezegar penurywete haw rehe nehe. Ta'e azur putar pepyr hereko pà ihe nehe xe, i'i wanupe.

11 A'e 'ar mehe teko ywy tetea'u rehe har uzemomo'og putar wà Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e hehe we wà nehe. Wiko putar hemiruze'eg romo wà nehe. Wiko putar wapyr nehe, wanehe we nehe. A'e mehe Izaew ukwaw putar Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e hemono kar arer romo heko haw a'e wà nehe.

12 Zuta ywy uzeapo wi ywy Tupàn pe ikatuahty ma'e ipehgwer romo nehe. Zeruzarez uzeapo wi tawhu Tupàn hemixak kwer romo nehe no.

13 Tuwe teko paw upytu'u uze'eg ire Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e henataromo wà nehe. Ta'e ur weko haw ikatuahty ma'e wi wemiaihu wanehe we wiko pà a'e nehe xe.

***Ipuahu zàwenugar 4 haw:
Zuzue xaxeto wanuwihawete***

3 ¹ Na'e Tupàn wexak kar amo ae ma'e ihewe hepuahu zàwenugar pe a'e kury. Aexak Zuzue xaxeto wanuwihawete ihe. Upu'àm Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e heko haw pe har henataromo. Zurupari upu'àm Zuzue awyze har rehe. Uzema'gà'ym Zuzue hemiapo kwer ikatu 'ym ma'e imume'u pà Tupàn pe. **2** Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e heko haw pe har uze'eg Zurupari pe. — Tuwe Tupàn uzepyk nerehe nehe, Zurupari. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zeruzarez hexak arer a'e, tuwe umume'u neaiw paw nehe, nerehe uzepyk pà nehe, i'i izupe. 'Aw awa nuzawy kwaw zepe'aw tata wi ipyro pyrer a'e, i'i izupe.

3 Zuzue upu'àm wi Tupàn heko haw pe har henataromo ukamir inuipiw pyrer imunehew pà. **4** Na'e uze'eg Tupàn heko haw pe har upytywà har wanupe. — Penuhem Zuzue ikamir izipiw ma'e kwer kury, i'i wanupe. Weruzar ize'eg wà. Na'e uze'eg Zuzue pe. — Nezewegatete anuhem neremiapo kwer ikatu 'ym ma'e newi kury. Amunehew kar putar kamir mynykaw pe hereko pyr newe nehe kury, i'i izupe.

5 — Pemono àkàg rehe har imukatu pyrer iàkàg rehe kury, i'i upytywà har wanupe. Omono iàkàg rehe wà. Umunehew kar kamir mynykaw pe hereko pyr izupe wà no. Upu'àm wi Tupàn heko haw pe har a'e pe. **6** Na'e uze'eg Zuzue pe.

7 — Nezewe i'i Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e newe kury. — Aze ereruzar heze'eg nehe, aze erezapo nema'ereko haw heze'eg rupi

katete nehe, a'e mehe ereiko putar heràpuzuhu rehe uzekaiw ma'e wanuwihaw romo nehe. Erezekaiw katu putar heràpuzuhu rehe nehe. Erezekaiw katu putar amo tàpuz heràpuzuhu huwake har wanehe nehe no. 'Aw hereko haw pe har wiko xe herenataromo wà. Nezewegatete erepuner herenataromo nereko haw rehe nehe no. **8** A'e rupi einu katu ko ze'eg nehe, Zuzue xaxeto wanuwihawete. Xaxeto nerehe we har wà no, tuwe wenu katu wà nehe no. Penche ume'e mehe teko ukwaw putar amo ae awa heremiaihu wanupe heremimur kar ràm a'e wà nehe. A'e awa heremiruze'eg romo hekon a'e. Ywyrà Hàkà pyahu her romo a'e nehe. **9** Amuapyk amo itahu 7 heha hereko har Zuzue henataromo ihe. Ihe Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e amuapyk putar amo her a'e ita rehe nehe. Pitài 'ar rehe azo'ok putar ikatu 'ygyer ko ywy wi ihe nehe. **10** A'e 'ar mehe pe pitàitàigatu pepuner peneko haw huwake har wamur kar haw rehe nehe. Upuner upyta katu haw rehe uwà 'yw wype wà nehe, pi 'yw wype wà nehe no. Ihe Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e aze'eg kwez ihe kury, i'i wanupe.

***Ipuahu zàwenugar 5 haw:
tatainy henaw itazu or iapo pyrer***

4 ¹ Tupàn heko haw pe har ihewe uze'eg ma'e kwer uzewyr hemume'e kar pà a'e kury. Nazawy kwaw uker ma'e. Hemume'e kar a'e. **2** Upuranu herehe. — Ma'e erexak iko, i'i ihewe. Awazar ize'eg izupe. — Aexak tatainy henaw itazu or iapo pyrer. Heta amo kawaw uri kawer hereko har i'aromo. Heta 7 tatainy hehe wà. Heta 7 ikwaikwar ma'e hehe wà no. Uri kawer ukaz ma'e ràm uhem tatainy pe a'e ma'e rupi. **3** Aexak mokoz uri 'yw tatainy henaw huwake wain mehe wà. Pitài iawyze har rehe hin. Inugwer iahur rehe hin.

4 Na'e apuranu Tupàn heko haw pe har rehe. — Hezar. Ma'e rehe ko ma'e upurumuma'enukwaw kar a'e, a'e izupe.

5 — Aipo nerekwaw kwaw ne, i'i ihewe. — Nakwaw kwaw ihe, a'e izupe.

**Tupàn umume'u wemiapo
ràmm Zurupapew pe**

6 A'e re uze'eg wi Tupàn heko haw pe har ihewe. — Emume'u ko Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e ze'eg Zurupapew pe nehe. — Azapo kar putar ma'e newe nehe. Nerezapo kwaw a'e ma'e nekàgaw rupi nehe. Nerezapo kar kwaw a'e ma'e zauxiapekwer ikàg ma'e wanupe nehe. Erepuer putar a'e ma'e iapo haw rehe nehe, ta'e herekwe omono putar ukàgaw newe nehe. Ihe Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e aze'eg teko ihe kury.

7 Ywytyruhu aiha katu ma'e uzemumew putar ywy iapyepaw romo uzeapo pà Zurupapew henataromo wà nehe. Werur putar ita ikatu wera'u ma'e tàpuzuhu pe har nehe. Teko uhapukaz putar wà nehe. — Ipuràg eteahy. Ipuràg eteahy, i'i putar wà nehe, i'i izupe.

8 Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uze'eg wi ihewe. **9** — Zurupapew uzapo 'àg tàpuzuhu iwy pe har a'e. A'e ae umumaw putar 'àg tàpuzuhu iapo haw nehe no. A'e ma'e izeapo mehe nehe, teko ukwaw putar Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e wanupe nemono karer romo hereko haw wà nehe. **10a** Iwy pe har iapo mehe amo uze'eg urywahy hehe wà. A'e teko hurywete putar Zurupapew tàpuzuhu imuhyk àwàm hexak mehe wà nehe. **10b** Na'e umume'u ihewe kury. — A'e 7 tatainy nuzawy kwaw 7 Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e heha wà. Wexak ma'e ywy nànnàn uzeapo ma'e paw weha pupe, i'i ihewe.

11 Na'e apurano wi hehe. — A'e mokoz uri 'yw tatainy huwake har wà. Ma'e rehe upurumuma'enukwaw a'e wà.

12 A'e mokoz uri 'yw hàkà wà, wapyk a'e mokoz uri kawer iho haw ikwaikwar ma'e or iapo pyrer wanuwake wà. Ma'e rehe upurumuma'enukwaw a'e wà, a'e izupe.

13 — Aipo nerekwaw kwaw ne, i'i ihewe. — Nakwaw kwaw ihe, hezar, a'e izupe.

14 Na'e umume'u ihewe. — Nuzawy kwaw mokoz awa hexak pyrer uri kawer pupe imuàkym pyrer wà. A'e mokoz awa uzapo putar Tupàn ywy paw izar hemiapo putar haw wà nehe, i'i ihewe.

**Ipuahu zàwenugar 6 haw: pape
uzemàmàn ma'e kwer a'e**

5 **1** Aexak amo ae ma'e hepuaahu zàwenugar pe kury. Aexak amo pape uzemàmàn ma'e kwer. Uwewe oho iko a'e. **2** Na'e upurano Tupàn heko haw pe har herehe. — Ma'e erexak iko ne, i'i ihewe. — Aexak pape uzemàn ma'e iwewe mehe ihe. Heta 9 met ipuku haw pe. Heta 4 met iku'aw har ipupir haw pe.

3 Umume'u Tupàn heko haw pe har ko ma'e ihewe. — Tupàn umuapyk uze'egaiv a'e pape rehe. A'e ze'egaiv uhàhàz putar ko ywy nànnàn nehe. — Amuhem kar putar teko imunar ma'e paw ko ywy wi ihe wà nehe, i'i pitài pape pehegwer rehe. — Amuhem kar putar teko herer rehe wemiapo ràmm inume'u mua'u har paw ko ywy wi ihe wà nehe no, i'i inugwer pehegwer rehe. **4** — Amono kar putar ko heze'egaiv ihe nehe, i'i Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e. Wixe putar imunar ma'e wanàpuz me nehe, hemu'em ma'e wanàpuz me nehe no. Wiko putar wanàpuz pupe nehe. Xo heityk ire azeharomoete uhem putar a'e wi nehe. Nupyta kwaw ni izita. Nupyta kwaw ni ita, i'i Tupàn heko haw pe har izupe.

**Ipuahu zàwenugar 7 haw:
kuzà kok pupe har a'e**

5 Tupàn heko haw pe har ihewe uze'eg ma'e uze'eg wi ihewe kury. — Exak ur ma'e iko kury, i'i ihewe.

6 — Ma'e a'e, a'e izupe. Uwazar heze'eg ihewe. — Kok a'e. Nuzawy kwaw teko ko ywy rehe har wanemiapo kwer ikatu 'ym ma'e a'e.

7 Heta amo ipykaw itaun xiun her ma'e iapo pyrer kok rehe. Upir ipykaw wà kury. Kok pupe heta amo kuzà wapyk ma'e.

8 Umume'u Tupàn heko haw pe har a'e ma'e ihewe. — Ko kuzà nuzawy kwaw ikatu 'ymaw, i'i ihewe. Na'e Tupàn heko haw pe har umumew a'e kuzà kok pupe kury. Uwàpytym ipykaw pupe kury.

9 Ame'e hehe kury. Aexak mokoz kuzà ipepo ma'e ihe wà. Nuzawy kwaw hoko wà. Uwewe a'e kuzà wà. Ywytu weraha wà. Uhem wà wà kury. Upyhyk kok wà. Uwewe

wi oho a'e wi kok heraha pà wà. **10** Apuranu Tupàn heko haw pe har rehe. — Ma'e pe weraha putar kok wà nehe, a'e izupe.

11 Uwazar heze'eg ihewe. — Weraha Mawiron pe wà. A'e pe uzapo putar amo tàpuzuhu wà nehe. Umuapyk putar kok amo henaw rehe tàpuzuhu pupe wà nehe.

Ipuahu zàwenugar 8 haw: ywyrāmawa zeàmàtyry'ymawhu rehe har wà

6 ¹Aexak amo ae ma'e hepuahu zàwenugar pe kury. Aexak mokoz wyytyr itazu morog iapo pyrer wà. ⁴ Ywyrāmawa zeàmàtyry'ymawhu rehe har uhem wà waiko wamyter wi wà kury. ² Kawaru ipiràg ma'e weraha ywyrāmawa ràgypy wà. Kawaru ipihun ma'e weraha ywyrāmawa mokoz haw wà. ³ Kawaru xig ma'e weraha ywyrāmawa na'iruz haw wà. Kawaru ipytàg ma'e weraha ywyrāmawa ⁴ haw wà. ⁴ Apuranu Tupàn heko haw pe har rehe. — Hezar. Ma'e rehe a'e ywyrāmawa upurumuma'enukwaw wà, a'e izupe.

⁵ Uwazar heze'eg ihewe. — Nuzawy kwaw ⁴ wyytu wà. Uhem wyy paw izar henatar wi wà. ⁶ Ywyrāmawa kawaru pihun heraha har oho putar Mawiron wyy kwarahy heixe haw awyze har kutyr har pe nehe. Ywyrāmawa kawaru xig ma'e heraha har oho putar wyy kwarahy heixe haw kutyr har pe nehe. Ywyrāmawa kawaru ipytàg ma'e heraha har oho putar wyy kwarahy ihemaw awyze har kutyr har pe nehe.

⁷ Kawaru ipytàg ma'e uhem oho wà. Izàn wer wyy nànan wà. A'e rupi nezewe uze'eg Tupàn heko haw pe har kury. — Pezàn peho wyy nànan nehe, i'i wanupe. Weruzar ize'eg wà. ⁸ Na'e Tupàn heko haw pe har herenoz kury, ihewe uze'eg pà kury. — Kawaru kwarahy heixe haw awyze har kutyr har oho ma'e a'e wà nehe, umupytu'u kar putar Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e a'e wyy rehe ikwahy re a'e wà nehe, i'i ihewe.

Zuzue iàkàg rehe har

⁹ Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uze'eg ihewe kury.

¹⁰ Na'iruz awa uzewyr Mawiron wi uzepyhyk awer wi wà. Ewnaz, Tomi, Zenai waner romo wà. Eho ihewe wanemimur ipyhyk pà nehe. A'e re na'arewahy eho Zuzi Xoponi ta'yr hàpuz me nehe. ¹¹ A'e na'iruz awa umur putar itaxig parat itazu or newe wà nehe. Ezapo amo tuwihawete àkàg rehe har nehe. Emono a'e àkàg rehe har xaxeto wanuwihawete Zuzue Zuzanak ta'yr iàkàg rehe nehe. ¹² — Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e umume'u ko ma'e iko kury. — Awa Hàkà Ipyahu Ma'e her ma'e heta hapo. Hezuz wi putar ma'e'yw imonohok pyrer ài nehe. Uzapo wi putar Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e hàpuzuhu nehe. ¹³ A'e ae uzapo wi putar tàpuzuhu nehe. Teko umuawate katu putar a'e awa uwihawete ài wà nehe. Wapyk putar wenaw rehe tuwihawete romo nehe. Wiko putar tuwihawete romo nehe. Amo xaxeto wapyk putar wenaw rehe nehe. A'e Hàkà Ipyahu Ma'e a'e nehe, a'e xaxeto a'e nehe no, nuzeàmàtyry'ym pixik kwaw wà nehe. ¹⁴ A'e 'ar pawire teko omonokatu putar tuwihawete àkàg rehe har Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e hàpuzuhu pupe wà nehe. Nezewe teko ima'enukwaw putar Ewnaz rehe wà nehe, Tomi rehe wà nehe no, Zenai rehe wà nehe no, Zuzi Xoponi ta'yr rehe wà nehe no.

¹⁵ Teko muitea'u Zeruzarez wi wiko ma'e ur putar Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e hàpuzuhu iapo mehe ipytywà pà wà nehe. A'e mehe pekwarz putar Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e hemur kar arer romo heko haw nehe. A'e ma'e paw uzeapo putar nehe, aze peruzar Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e pezar ize'eg pepy'a paw pupe nehe.

Uzekwaku mua'u wà

7 ¹⁴ haw 'ar mehe ⁹ haw zahy rehe Kirew her ma'e Zutew ze'eg rupi ⁴ haw kwarahy rehe Nariw tuwihawete romo heko mehe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umume'u amo uze'eg ihewe a'e kury. ² A'e 'ar rehe teko Metew tawhu pe har omono kar Xarezzer Hezem-Merek rupi wanehe we har wanupi Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e hàpuzuhu pe wà. — Urepytywà pe nehe, peze Tupàn

pe nehe, i'i wanupe wà. **3** — Pepuranu xaxeto tãpuzuhu pe har wanehe nehe, Tupàn ze'eg imume'u har wanehe nehe no. Peze'eg nezewe wanupe nehe. — Kwarahy nànan 5 haw zahy rehe uruzai'o ure, uruzekwaku uremai'u 'ym pà a'e mehe ure no. Ta'e kwehe mehe a'e zahy rehe zauxiapekwer weityk Tupàn Hãpuzuhu a'e wà xe. Urumumaw kwarahy tetea'u nezewe haw iapo wiwi pà. Aipo uruzapo wiwi putar nezewe haw kwarahy nànan nehe. Aipo ikatu nezewe haw iapo haw, peze wanupe nehe, i'i Metew pe har wemimono kar wanupe wà.

4 Na'e Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e uze'eg ihewe kury. Ihe Zakari ihe. **5** — Eze'eg nezewe teko wanupe nehe, xaxeto wanupe nehe no. — Pemumaw 70 kwarahy pezai'o pà pezekwaku pà 5 haw zahy rehe 7 haw zahy rehe no. Napezapo kwaw a'e ma'e hemuwete katu haw rehe. **6** Pema'i'u mehe, xo pema'uhez mehe zo pema'i'u. Win i'u mehe xo izuhez mehe zo pe'i'u, ere wanupe nehe, i'i Tupàn ihewe.

7 A'e Tupàn ze'eg nuzawy kwaw ize'eg kwehe arer uze'eg imume'u har wanupe imume'u pyrer. Naheta kwaw zèamãtry'ymawhu Zeruzarez pe har wanupe a'e 'ar rehe. Heta tetea'u a'e tawhu pe wiko ma'e a'e 'ar rehe wà no. Uzeapo nezewegatete haw amogwer tawhu a'e tawhu izywyr har wanupe no, ywy kwarahy ihemaw awyze har kutyr har rehe no, ywytyr heta 'ymaw pe Zuta ywy myter pe har rehe har wanupe no.

**Nuweruzar kwaw Tupàn ze'eg wà,
a'e rupi umunehew kar wà**

8 Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uze'eg Zakari pe kury.

9 — Ihe Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e ihe. Azapo kar ko ma'e teko wanupe kwehe mehe ihe. — Peiko imunar 'ym ma'e romo hemu'em 'ym ma'e romo nehe. Pezapo ikatu ma'e pezeupepe pezeamutamutar haw rehe nehe, pezepuhareko haw rehe nehe. **10** Pepyro zo kuzà imen màno ma'e kwer wanemetarer wanuwi nehe. Pepyro zo kwarer tu 'ym ma'e wama'e wanuwi nehe, kuzàtài tu 'ym ma'e

wama'e wanuwi nehe. Pepyro zo amo ae ywy rehe har peywy rehe wiko ma'e wama'e wanuwi nehe. Pepyro zo hemetarer 'ym ma'e wama'e wanuwi nehe. — A, amono'og putar temetarer tetea'u heywy rehe har wanuwi ipyro e pà ihe nehe, peze zo nehe, a'e wanupe kwehe mehe. **11** Naheputar kwaw uzar romo a'e wà. Na'ipureruzar wer kwaw heze'eg rehe wà. Upuir ihewi wà. Upyk wapyakwar wà. Ta'e na'ipurenu wer kwaw heze'eg rehe wà xe. **12** Umuàtãahy upy'a ihewi wà. A'e rupi nuweruzar kwaw heze'eg kwehe arer wà. Kwehe mehe Herekwe omono a'e ze'eg heze'eg imume'u har kwehe arer wanupe. Teko nuenu katu kwaw wà. Nuweruzar kwaw wà. A'e rupi aikwahy wanehe ihe. **13** Na'ipurenu wer kwaw herehe heze'eg mehe wà. Nezewegatete nainu kwaw ihewe waze'eg mehe ihe wà nehe no. Ihe Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e aze'eg teko ihe kury. **14** Nazawy kwaw ywytuaiw a'e 'ar rehe ihe. Amuhãmuhàz kar a'e heremaihu amo ae ywy rehe har umuaiw ko ywy wà. Te ni amo teko nupuner kwaw hehe wiko haw rehe wà. A'e 'ym mehe ikatuahy a'e ywy. Hezuz katu ma'e itym pyr hehe. Uzeapo ywyxiguhu romo. Nahezuz kwaw ma'e itym pyr a'e pe.

Tupàn hemiapo ràw wà

8 ¹ Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e uze'eg wi ihewe kury.

2 — Azamutar katu Zeruzarez tawhu ihe. A'e rupi aikwahy iãmãtry'ymar wanehe ihe.

3 Azewyr putar Zeruzarez pe nehe. Aikuwe putar a'e pe nehe. A'e 'ar mehe — Tawhu uzeruzar katu ma'e, i'i putar teko a'e tawhu pe wà nehe. Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e ihe. Ywytyr herenaw a'e pe hin a'e. — Ywytyr ikatuahy, i'i putar teko a'e ywytyr pe wà nehe.

4 Awa tua'uhez ma'e wà nehe, kuzà ihya'uhez ma'e wà nehe no, ywyra opokokaw hereko har wapyk putar oho Zeruzarez katu haw myter pe har pe wà nehe. **5** Ywy katu haw tawhu myter pe har tynehem putar kwarear kuzàtãigwer pupe wà nehe. Uzemaraz putar a'e pe wà nehe no. **6** — Agwer ma'e nuzeapo

kwaw wà nehe, i'i teko Mawiron wi imunehew pyrer uzewyr ma'e kwer wà. Ihe Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e apuner agwer ma'e imuzeapo kar haw rehe ihe nehe. **7** Apyro putar heremiaiuhu ihe wà nehe. Apyro wyy kwarahy heixe haw kutyr har wi ihe wà. Apyro wyy kwarahy ihemaw kutyr har wi ihe wà no. Kwehe mehe zauxiapekwer weraha a'e teko wemipyhyk kwer romo wà. **8** Amuzewyr kar putar wamuwà Zeruzarez pe ihe wà nehe kury. Wikuwe putar a'e pe wà nehe. Wiko putar heremiaiuhu romo wà nehe. Aiko putar wazar romo ihe nehe. Aruze'egatu putar ihe wà nehe, wanuwi waneityk 'ym pà ihe wà nehe.

9 Uze'eg wi Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e kury. — Kwehe mehe teko uzypyrog Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e hàpuzuhu iapo wi pà wà, iwy pe har imono pà wyy rehe wà. A'e 'ar rehe Tupàn ze'eg imume'u har umume'u amo ze'eg a'e teko wanupe wà. Peinu wi a'e ze'eg peiko kury. A'e rupi pekàg pekyze 'ym pà nehe, i'i Tupàn. **10** A'e 'ar rehe naheta kwaw temetarer uma'ereko ma'e wama'ereko haw hekuzaromo. Kawaru wama'ereko haw numur kar kwaw temetarer uzar wanupe wà. Heta tetea'u a'e teko wàmàtry'ymar wà. A'e rupi ni amo nuiko kwaw katu haw rehe wà. Ta'e amuzeàmàtry'yry'ym kar pitàitàigatu a'e 'ar rehe ihe wà xe. **11** Ihe Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e amume'u ko ma'e teko ihe kury. A'e 'ar rehe azapo kar agwer ma'e a'e teko wanupe ihe. Ko 'ar rehe nazapo kar kwaw peme ihe kury. **12** Utym putar ma'èà'yz uiwy rehe katu haw rehe wà nehe, zeàmàtry'ym 'ymaw rehe wà nehe. Uwà 'yw 'i'a katu putar wà nehe. Hezuz katu ma'e a'e wyy rehe nehe. Teko opo'o putar temi'u rà m tetea'u wà nehe. Amàn ukyr putar ywak wi nehe. A'e ma'e paw amono putar heremiaiuhu umàno 'ym ma'e kwer wikuwe ma'e wanupe nehe. **13** Zuta wyy rehe har wà. Izaew wyy rehe har wà. Kwehe mehe teko amogwer wyy rehe har umume'u uze'egaiw uzehezehe nezewe wà. — Tuwe Tupàn uzepyk penehe Zuta wanehe Izaew wanehe uzepyk awer zàwenugar rupi nehe, i'i uzeupeupe wà. Apupyro putar nehe kury. A'e

rupi amo 'ar mehe a'e teko uze'eg putar nezewe wà nehe. — Tuwe Tupàn omono uze'egatu penehe nehe, Zuta wanehe Izaew wanehe uze'egatu awer zàwenugar rupi nehe, i'i putar uzeupeupe wà. — Pekyze zo nehe. Pekàg nehe, i'i Tupàn wanupe.

14 Uze'eg wi Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e teko wanupe kury. — Peipy hemuikwahy kar a'e wà. A'e rupi azepek wanehe. Ta'e a'e 'ym mehe amume'u hezepyk àwàm nezewe àwàm ihe xe. Namuaiw kwaw heremimume'u kwer kury. **15** Ko 'ar rehe amume'u heze'egatu teko Zeruzarez pe har wanupe Zuta wyy rehe har wanupe nehe kury. Namuaiw kwaw heremimume'u kwer nehe. A'e rupi pekyze zo nehe. **16** Azapo kar putar amo ma'e peme kury. — Xo ze'eg azeharomoete har zo pemume'u pezeupeupe nehe. Penemu'em zo teko wanehe tuwihaw henataromo wanemiapo kwer imume'u mehe nehe. Nezewe mehe naheta kwaw zeàmàtry'ymaw nehe. **17** — Azapo putar ma'e hemetarer ipyro pà amo wanuwi nehe, peze zo nehe. Penemu'em zo nehe. Ta'e ihe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e nahekatuwawahy kwaw agwer ma'e iapo haw rehe ihe xe.

18 Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e uze'eg wi ihewe kury.

19 — Kwarahy nà nàn pezapo pezekwaku haw pema'u 'ymaw 4 haw zahy rehe, 5 haw zahy rehe no, 7 haw zahy rehe no, 10 haw zahy rehe no. Pepytu'u nehe kury. Ko 'ar henataromo a'e zahy uzeapo putar mynykawhu romo nehe. Zuta hurywete putar a'e 'ar rehe wà nehe. A'e rupi pezamutar katu ze'eg azeharomoete har nehe. Pezamutar katu zeàmàtry'ym 'ymaw nehe no, i'i wanupe.

20 Uze'eg wi Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e kury. — Uhem putar amo 'ar nehe. A'e 'ar mehe tawhu tetea'u pe har ur putar Zeruzarez pe wà nehe. **21** Amo tawhu pe har uze'eg putar amo ae wanupe wà nehe. — Ximuwete katu putar Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e zane nehe. — Emume'u neze'egatu urerehe nehe, zà'e izupe nehe, i'i putar wà nehe. Amo uwazar putar waze'eg wanupe wà nehe. — Oroho putar penupi nehe, i'i putar wà nehe. **22** Teko

tetea'u wà nehe, amo ywy wanehe har ikàg ma'e wà nehe no, ur putar Zeruzarez pe Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e imuwete katu pà wà nehe. Wenz putar ize'egatu izupe wà nehe no. **23** A'e 'ar rehe 10 amo ae ywy rehe har upyhyk putar pitài Zutew wà nehe, izupe uze'eg pà wà nehe. — Urepurumuwete katu wer Tupàn nezar rehe ure. Ta'e urenu Tupàn penehe we heko haw imume'u awer ure xe, i'i putar izupe wà nehe.

**Izaew ywy rehe har wanuwake
har wanehe uzepykaw**

9 ¹Na'aw Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e ze'eg xe kury. — Azepyk putar Anarak ywy rehe ihe nehe. Azepyk putar Namaz tawhu rehe ihe nehe no. Tawhu Xir ywy rehe har paw wà, Izaew ta'yr wazuapyapyr wà no, upaw rupi katete wiko Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e hemiruze'eg romo wà. **2** Amat tawhu a'e, a'e tawhu wanuwake har a'e, wiko Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e ima'e romo a'e no. Xir tawhu pe har wà, Xitom tawhu pe har wà no, ukwaw katu ma'e wà, hemetarer katu wà no. Upaw rupi katete wiko Tupàn hemiruze'eg romo wà no. **3** Teko Xir tawhu pe har uzapo tàpuz aihã katu ma'e tâtã ma'e wà, uzepyro pà wàmàtry'ymar wanuwi wà. Omono'og itaxig parat tetea'u ywy ku'i kwer ài wà. Omono'og itazu or tetea'u to'om ài wà no. **4** Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e weraha putar a'e ma'e paw wanuwi a'e nehe. Weityk putar Xir pe har wanemetarer yryhu pupe nehe. Umunyk putar tata tawhu rehe nehe. Tawhu ukaz paw putar nehe. **5** Amo umume'u putar ikaz pawer oho Akerom tawhu pe har wanupe nehe. Henu mehe ukyze putar wà nehe. Teko Kaz tawhu pe har upuraw putar ma'erahy tetea'u wà nehe no. Ekerom pe har upytu'u putar upyro àwàm hàro re wà nehe. Kaz wanuwihaw umàno putar nehe. Akerom uzeapo putar teko heta 'ymaw romo nehe. **6** Amo ae ywy rehe arer wiko putar Azenoz tawhu pe wà nehe. Nezewe uze'eg Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e kury. — Amupixika'i kar putar a'e Piri ywy rehe har uhua'u haw ihe wà nehe. **7** Na'u kar kwaw ma'ero'o kwer

huwykwer inuromo wanupe nehe. Na'u kar kwaw wazài temi'u ikatu 'ym ma'e wanupe nehe. A'e pe har wikuwe ma'e wà, umàno 'ym ma'e kwer wà, wiko putar heremaihu romo wà nehe. Wiko putar Zuta izuapyapyr wainuromo har romo wà nehe. Akerom pe har wiko putar heremaihu romo wà nehe no, Zepu izuapyapyr wazàwegatete wà nehe no. **8** Apyro putar heremaihu wàmàtry'ymar wanuwi ihe wà nehe. Namuixe kar kwaw zauxiapekwer a'e ywy rehe har heywy rehe wà nehe. Naheta pixik kwaw tuwihaw ia'iw ma'e heremaihu waneruze'egar romo wà nehe. Ta'e aexak heremaihu ma'erahy ipuraw mehe ihe wà xe.

Izaew wanuwihawete rà

- 9** Penurywete nehe, teko Xiàw rehe har wà.
Zeruzarez pe har wà, pezegar penurywete haw rehe nehe.
Ta'e penuwihawete uhem wà iko kury xe.
Ukàgaw rupi tur iko.
Weityk wàmàtry'ymar wà.
Nuiko wera'u kwaw a'e. Zumen iku'az ur iko.
Zumeta'i zumen imemyr iku'az tur iko.
- 10** Umumaw putar Izaew ma'e ywyramawa zeàmàtry'ymaw rehe har wà nehe.
Umumaw putar zauxiapekwer kawaru ku'az har Zeruzarez pe har wà nehe no.
Uhauhaw putar waywyrapar wà nehe.
Uhauhaw putar wanuw wà nehe no.
Umuiigo kar putar teko ywy nà'nànar zeàmàtry'ym 'ymaw rehe wà nehe.
Ipureruze'egaw uzypyrog ko yryhu pe.
Oho amo yryhu pe no.
Uzypyrog yrykaw Ewparat pe.
Oho ywy ahykaw pe.

Izaew ywy rehe har ikàg putar wà nehe

- 11** Nezewe uze'eg Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e kury.
— Zeruzarez pe har wà.

- Azapokatu heze'egaw penehe we ihe.
Azomog heze'egaw tuwykwer pupe.
A'e rupi apyro putar wapyhyk
awer wi ihe wà nehe.
Anuhem putar a'e zyzgwar 'y
heta 'ymaw wi wà nehe.
- 12 Ipyhyk pyrer wà. Pezewyr penàpuz
tàtà pe nehe.
Pe uzepyro àwàm hàro har wà,
pezewyr nehe.
Ta'e amono putar heze'egatu
tetea'u peme ihe nehe xe.
Pepuraraw penehe zepykaw tetea'u.
Heze'egatu peme heremimono rà
heta tetea'u wera'u penemipuraraw
kwer wanuwi wà nehe.
- 13 Zuta nuzawy kwaw ywyrapar
zeàmàtry'ymawhu rehe har
ihewe nehe.
Teko Izaew nuzawy kwaw
u'yw ihewe wà nehe.
Awa Zeruzarez pe har nuzawy
kwaw hetakihe puku wà nehe.
A'e ma'e nànan àzàmàtry'ym putar
Kere ywy rehe har ihe wà nehe,
i'i Tupàn wanupe.
- 14 Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uzexak
kar putar wemaihu wa'aromo nehe.
Omomor putar u'yw àmàn
iweraw paw ài nehe.
Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e
Zanezar upy putar uxi'àm nehe.
Oho putar ywytuaiw kwarahy hemaw
awyze har kutyr har wamyter pe nehe.
- 15 Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e upyro
putar wemaihu wà nehe.
Uzuka putar wàmàtry'ymar
zauxiapekwer wà nehe.
Umumaw putar watakihepuku wà
nehe, wapurukutukaw wà nehe.
Ui'u putar wàmàtry'ymar wanuwykwer
win i'u haw ài wà nehe.
Tynehem putar kanek win pupe
tynehem ma'e ài wà nehe,
ipor ma'ea'yr hapy haw 'aromo
izakook pyrer ài wà nehe.

- 16 Àràpuhàràn mono'ogar upyro
weimaw zàwàruhu wi wà.
Nezewegatete a'e 'ar mehe Tupàn
Tuweharupi Wiko Ma'e upyro
putar wemaihu wà nehe.
Heny katu putar uiiwy rehe wà nehe.
Nuzawy kwaw ita hekuzar katu
ma'e heny katu ma'e tuwihawete
àkàg rehe har pe har wà nehe.
- 17 Ko ywy ikatuahy putar nehe.
Ipuràg eteahy putar nehe no.
Heta tetea'u putar arozràn i'u
pyràn nehe. Heta tetea'u putar
win nehe no. Uhyk putar nehe.
Kwàkwàmo tua'u putar ikàg ma'e romo
ipuràg eteahy ma'e romo wà nehe.
Kuzàwaza ihya'u putar ikàg ma'e
romo ipuràg eteahy ma'e romo wà
nehe no.

**Tupàn umume'u wemaihu wapyro
àwàm a'e**

10¹ — Emugyr kar àmàn 'ar rehe nehe,
haku haw 'ar ihem 'ym mehe we
nehe, peze Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e pe
nehe. Ta'e a'e ae umur kar ywàkun a'e xe. Ta'e
a'e ae umugyr kar àmàn a'e xe. Nezewe
umuezuz katu kar ma'e ko pe. A'e rupi heta
putar ma'e ipo'o pyràn penemi'u rà
peme nehe. ² Pepuranu zo tupàn a'ua'u wanehe
nehe. Pepuranu zo tekwe ikatu 'ym ma'e
wanupe uze'eg ma'e wanehe nehe. Ta'e xo
iranaiw ma'e zo umume'u a'e wà xe. Ta'e
hemu'em a'e wà xe. Pepuahu awer imume'u
har wiko hemu'em ma'e romo wà. Umume'u e
wemu'emaw pemurywete kar pà wà. A'e rupi
teko wata e oho àwàm ikwaw katu 'ym pà wà.
Nuzawy kwaw àràpuhàràn omono'ogar
hereko 'ymar wà.

³ Uze'eg Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e
kury. — Amo awa amo ae ywy rehe har
wiko heremaihu wanuwihaw romo wà.
Aikwahy wanupe ihe. Azepykahy putar
wanehe nehe. Ihe Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e
azekaiw putar heremaihu Zuta ywy rehe
har wanehe hereimaw ài nehe. Amuigo kar
putar hereimaw kawaru zeàmàtry'ymawhu

rehe har ikàg ma'e zàwenugar romo ihe wà nehe. **4** Heremiaihu wanuwihaw ràm paw wà nehe, zauxiapekwer heremiruze'eg wanuwihaw ràm paw wà nehe no, heremiaihu waneruze'egar ràm paw wà nehe no, wiko putar a'e parer romo wà nehe. **5** Uzemono'ono'og putar wàmàtyry'ymar wamumaw pà wà nehe. Amo zauxiapekwer upyrog wàmàtyry'ymar wanehe pe rupi to'om inuromo wà. A'e tuwihaw wiko putar agwer zauxiapekwer wazàwe wà nehe. Uzàmàtyry'ym putar wà nehe, ta'e ihe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e aiko putar wanehe we ihe nehe xe. Te wàmàtyry'ymar kawaru ku'az har weityk putar wà nehe.

- 6** Uze'eg wi Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e.
— Amono putar hekàgaw teko Zuta ywy rehe har wanupe nehe.
Apyro putar teko Izaew ywy rehe har wà nehe.
Apuhareko katu ihe wà.
Arur wi putar wamunehew pawer wi ihe wà nehe.
Wiko putar heremityk pixik 'ym kwer ài wà nehe.
Ta'e aiko Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e romo wazar romo ihe xe.
Aenu ihewe waze'eg mehe ihe wà.
- 7** Awakwer Izaew rehe har ikàg putar zauxiapekwer wazàwe wà nehe.
Hurywete putar win i'u har ài wà nehe no.
Wazuapyapyr wenu putar a'e ma'e imume'u haw wà nehe. A'e mehe ikatu putar wanupe nehe.
Hurywete putar wà nehe, heremiapo kwer rehe wà nehe.
Ihe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e azapo a'e ma'e ihe.
- 8** Aenzoz putar heremiaihu ihe wà nehe.
Amono'og putar ihe wà nehe.
Arur wi putar waiwy pe wà nehe.
Waneta àwàm nuzawy kwaw waneta awer nehe.
- 9** Amuhàmuhàz ywy muite har nànnàn kwehe mehe ihe wà.

- Nezewe rehe we naheharaz kwaw ihewi wà.
Wikuwe wà. Wana'yr wikuwe wà no.
Uzewyr wi putar uiwy pe wà nehe.
- 10** Amuzewyr kar putar Ezit ywy wi ihe wà nehe, Axir ywy wi ihe wà nehe no.
Araha putar Zireaz ywy rehe wà nehe, Irimano ywy rehe wà nehe no.
Heta tetea'u putar wà nehe.
Nuhyk kwaw ywy a'e teko paw wanupe nehe.
- 11** Wahaw putar Yryhupiràg oho wà nehe.
Ihe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e arukwar putar ykotok rehe nehe.
Amuxinig kar putar 'y Niru yrykawhu pe har nehe.
Azuhazuhaw putar Axir wakàgaw nehe.
Amumaw putar Ezit wapuner haw nehe no.
- 12** Amono putar hekàgaw heremiaihu wanupe nehe.
Wiko putar hepuner haw rehe wà nehe.
Ihe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e aze'eg kwez kury.

Tuwihawete iaiw ma'e wamumaw pawer

- 11** **1** Irimano, ewàpytymawok neruken nehe.
Nezewe mehe tata wapy putar ywyràkàxigyw nerehe har imumaw pà nehe.
- 2** Pezai'o nehe, ywyrà pin 'yw wà, ta'e ywyràkàxigyw u'ar a'e wà xe.
Amo umumaw a'e ywyrà ipuràg eteahy ma'e wà.
Pezai'o nehe, ywyrà kawar Màmà rehe har wà.
Ta'e amo omonohok ka'a imonohok pixik 'ym pyrer wà.
- 3** Àràpuhàràn mono'ogar ikuhem waiko uzai'o pà wà.
Ta'e amo umumaw ka'api'i ikatu ma'e a'e wà xe.
Zàwàruhu iriàw okororo waiko wà, ta'e amo omonohok ka'a Zotàw yrykaw izywyr har wà xe.

**Mokoz àràpuhàràh hawitu ma'e
mono'ogar wà**

4Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e hezar uze'eg ihewe. — Eiko àràpuhàràh mono'ogar romo nehe. Ezekaiw katu àràpuhàràh hawitu ma'e umàno ma'e ràm wanehe nehe. 5Ni amo nuzepyk kwaw a'e àràpuhàràh hawitu ma'e wame'eg kar har wanehe wazuka mehe wà. Ho'o kwer ime'eg ire uze'eg nezewe wà. — Ikatuahy Tupàn a'e. Zaiko hemetarar katu ma'e romo kury, i'i wà. Te a'e àràpuhàràh hawitu ma'e wanehe uzekaiw ma'e nupuhareko kwaw weimaw wà. 6Ihe ihe no, napuhareko kwaw Izaew ywy rehe har ihe wà no. Amono putar a'e teko wanuwihaw wanupe ihe wà nehe, wanuwihawete wanupe ihe wà nehe no. A'e tuwihaw umuaiw putar a'e ywy nehe. Napyro kwaw ni pitài teko a'e tuwihaw wanui ihe wà nehe. Ihe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e aze'eg kwez ihe kury.

7A'e rupi àràpuhàràh hawitu ma'e me'eg kar har a'e wà, àràpuhàràh hawitu ma'e me'egar a'e wà no, uzapokatu uze'egaw herehe we wà. — Ezekaiw àràpuhàràh hawitu ma'e umàno ma'e ràm wanehe nehe. Oromono putar temetarar newe nehe, i'i ihewe wà. A'e rupi apyhyk mokoz ywyrà kury. — Ikatu haw, a'e amo ywyrà pe. — Zemono'ogatu haw, a'e inugwer ywyrà pe. Na'e azekaiw teko àràpuhàràh hawitu ma'e wanehe kury. 8Pitài zahy rehe amumaw na'iruz àràpuhàràh hawitu ma'e mono'ogar ihe wà. Nahekatu kwaw àràpuhàràh hawitu ma'e wanupe ihe. Heputupyk àràpuhàràh hawitu ma'e a'e wà. 9Na'e a'e wanupe. — Naiko kwaw penehe uzekaiw ma'e romo ihe nehe kury. Tuwe umàno ma'e ràm umàno wà nehe. Tuwe zauxiapekwer uzuka izuka pyràm wà nehe. A'e re nehe, wikuwe ma'e umàno ma'e kwer 'ym wà nehe, tuwe uze'uze'u wà nehe, a'e wanupe.

10Na'e apyhyk ywyrà Ikatu Haw her ma'e kury. Azuhaw kury. Nezewe aexak kar Tupàn ze'eg izuhaw pawer purupe kury. Kwehe mehe Tupàn uzapokatu a'e uze'egaw teko wanehe we. Ko 'ar rehe izuhaw a'e uze'eg awer kwez kury. 11Uhaw uze'egaw a'e 'ar

mehe azeharomoete a'e. Na'e àràpuhàràh hawitu ma'e me'egar herehe ume'e ma'e a'e wà, àràpuhàràh hawitu ma'e me'eg kar har herehe ume'e ma'e a'e wà no, ukwaw heremiapo kwer rupi Tupàn ize'eg awer a'e wà kury. 12Na'e aze'eg wanupe. — Aze hema'ereko awer ikatu peme, pemur heremetarar ihewe nehe. Aze na'ikatu kwaw peme, pemur zo ihewe nehe. Umur 30 temetarar tàtà itaxig parat iapo pyrer ihewe wà.

13Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uze'eg ihewe. — Emono a'e temetarar heràpuzuhu pupe nehe, temetarar imonokatu haw pupe nehe, i'i ihewe. Umur temetarar tete'u ihewe wà, ta'e hema'ereko awer ikatu wanupe xe. Na'e apyhyk a'e temetarar kury, temetarar imonokatu haw tàpuzuhu pe har pupe imonokatu pa kury. 14A'e re azuhaw mokoz haw ywyrà Zemono'ogatu Haw her ma'e kury. Izuhaw pawer wexak kar Zuta Izaew uzezezehe we wazemono'ogatu haw imumaw paw purupe a'e.

15Na'e Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uze'eg ihewe kury. — Eiko àràpuhàràh hawitu ma'e mono'ogar ikatu 'ym ma'e zàwenugar romo nehe kury. 16Ta'e amono kar putar amo awa hereimaw wanehe imuzekaiw katu kar pà ihe nehe xe. Nuzekaiw kwaw àràpuhàràh hawitu ma'e umàno etea'i ma'e wanehe nehe. Nuekar kwaw àràpuhàràh hawitu ma'e uzeàmim ma'e kwer oho wà nehe. Numukatu kwaw àràpuhàràh hawitu ma'e ima'eahy ma'e wà nehe. Numupytu'u kar kwaw àràpuhàràh hawitu ma'e ikene'o ma'e wanehe nehe. Nan. U'u putar àràpuhàràh hawitu ma'e ikyra katu wera'u ma'e wano'o kwer nehe. Nuweityk kwaw ni ipykwer nehe. U'u paw rupi putar nehe.

17Azepyk putar àràpuhàràh hawitu ma'e mono'ogar ikatu 'ym ma'e heimaw wanui upuir ma'e rehe ihe nehe. Tuwe zauxiapekwer ukutuk izywa rehe nehe. Tuwe ukutuk heha awyze har utakihepuku pupe nehe. Tuwe izywa ipàriahy nehe. Wiko putar uzemumyz 'ym ma'e romo nehe. Tuwe nahehàpyhà kwaw nehe no.

**Zeruzarez pe naheta kwaw
puràmàtryy'maw kury**

12 ¹Na'aw Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e ize'eg Izaewa wanehe xe kury. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e ywak iapo har a'e, uzapo ywy a'e no, ma'e paw wamuikuwe kar pà a'e. Nezewe uze'eg kury.

²Amuigo kar putar Zeruzarez kanek win pupe tynehem ma'e zàwenugar romo ihe nehe, teko a'e tawhu huwake har wanupe ihe nehe. U'u putar win wà nehe. Uka'u putar wà nehe. Zeruzarez iàmàtryy'm mehe wà nehe, uzàmàtryy'm putar amogwer tawhu Zuta ywy rehe har wà nehe no. ³A'e 'ar mehe amuigo kar putar Zeruzarez itahu ipuhuz katu ma'e zàwenugar romo ihe nehe, teko paw wanupe ihe nehe. Aze amo uzeagaw a'e itahu hupir pà nehe, uzerekoahy kar putar nehe. Teko ywy nà'nànar uzemono'og putar Zeruzarez tawhu iàmàtryy'm pà wà nehe. ⁴A'e 'ar mehe amupytuhegatu kar putar kawaru ihe wà nehe. Amue'o kar putar zauxiapekwer kawaru ku'az har ihe wà nehe no. Apyro putar Zuta ywy rehe har wà nehe. Amuigo kar putar waàmàtryy'mar waneimaw kawaru hehàpyhà 'ym ma'e romo ihe wà nehe no. ⁵Na'e teko uzeànà'nàm ma'e paw uze'eg nezewe uzeupeupe wà nehe. — Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e omono ukàgaw Zeruzarez pe har wanupe a'e, ta'e wiko hemiaihu romo a'e wà xe. ⁶A'e 'ar mehe amuigo kar putar a'e Zuta ywy rehe har uzeànà'nàm ma'e tàtápuzgwer huwawe zepe'aw imono'og pyrer rehe har zàwenugar romo ihe wà nehe. Nuzawy kwaw tapuru 'yw hapu pyr arozràn iàpixipixi pyrer myter pe har wà nehe. Tata umumaw putar a'e arozràn upaw rupi. Nezewegatete umumaw putar ywy nà'nànar Zeruzarez izywyr har a'e wà nehe. Teko Zeruzarez pe har wiko putar katu har rehe wà nehe.

⁷— Ihe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e amono putar waàmàtryy'mar waneityk àwàm ràgypy zauxiapekwer Zuta rehe har wanupe ihe nehe. Nezewe mehe Tawi izuapyapyr wamuwete haw Zeruzarez pe har wamuwete haw na'uhua'u wera'u kwaw

amogwer Zuta rehe har wamuwete haw wi nehe. ⁸A'e 'ar mehe apyro putar Zeruzarez pe har waàmàtryy'mar wanuwi wà nehe. Wainuromo har ikàg 'ym wera'u ma'e wiko putar ikàg ma'e romo tuwihawete Tawi ài wà nehe. Tawi izuapyapyr oho putar wananataromo wà nehe. Nuzawy kwaw Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e heko haw pe har wà nehe. Nuzawy kwaw Tupàn wà nehe. Ikàg putar wà nehe. Teko uzeruze'egatu putar wanehe wà nehe. ⁹A'e 'ar mehe amumaw putar wuzài teko Zeruzarez iàmàtryy'mar ihe wà nehe.

¹⁰A'e 'ar mehe amono kar putar herekwe Tawi izuapyapyr wanupe ihe wà nehe, amogwer Zeruzarez pe har wanupe ihe wà nehe no. A'e rupi ikatuahy putar uzeupeupe wà nehe. Ize'eg wer putar ihewe tuweharupi wà nehe no. Ume'o putar wemikutuk kwer rehe wà nehe. Uzai'o putar imàno awer rehe wà nehe. Aze heta xo pitài ta'yr zo amo awa pe, aze umàno, uzai'o tuwe a'e awa. Nezewegatete a'e teko uzai'o putar wemizuka kwer imàno awer rehe wà nehe no. Uzai'oahy putar wà nehe, awa wa'yripy imàno awer rehe uzai'o ma'e ài wà nehe. ¹¹Teko ywytyr heta 'ymaw Mezin her ma'e rehe har uzai'o tetea'u uzar tupàn ua'u Anazimon her ma'e rehe wà. A'e 'ar mehe Zeruzarez pe har uzai'oahy putar nezewe a'e wà nehe no. ¹²⁻¹⁴Teko uzeànà'nàm ma'e a'e ywy rehe har paw uzai'o putar wà nehe. Pitàitàigatu teko uzai'o putar uzehezehe we a'e wà nehe no. Tawi izuapyapyr uzai'o putar wà nehe. Nàtà izuapyapyr uzai'o putar wà nehe no. Erewi izuapyapyr uzai'o putar wà nehe no. Ximez izuapyapyr uzai'o putar wà nehe no. Pitàitàigatu uzeànà'nàm ma'e uzai'o putar a'e zutyka'i a'e wà nehe. Awakwer uzai'o putar amo tàpuz me wà nehe. Kuzàgwer uzai'o putar amo ae tàpuz me wà nehe no.

13 ¹A'e 'ar mehe 'y uhem putar amo ytyzuzàmaw wi nehe. Tawi izuapyapyr wà, amogwer Zeruzarez pe har wà no, unpuner uzahakaw rehe ipupe wà nehe, uzemukatu pà wemiapo kwer ikatu 'ym ma'e wi wà nehe, waiw paw wi wà nehe no. ²A'e

'ar mehe we ihe Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e amunàn putar tupàn a'ua'u waner Izaew ywy wi ihe wà nehe. Ni amo na'ima'enukwaw pixik kwaw waner rehe wà nehe. Azo'ok putar kweze'eg imume'u mua'u har paw a'e ywy wi ihe wà nehe no. Ama'ereko putar teko wapy'a pupe ihe nehe. Nezewe mehe na'ipurumuwete katu wer kwaw tupàn a'ua'u wanehe a'e 'ar henataromo wà nehe kury. **3** Aze amo ipurumume'u wer uzeapo ma'e ràm rehe nehe, tu a'e nehe, ihy a'e nehe no, uze'eg putar nezewe izupe wà nehe. — Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umume'u kar ko ma'e ihewe a'e, ere mua'u iko ne. A'e rupi eremàno putar nehe, i'i putar izupe wà nehe. Na'e tu uzuka putar wa'yr takihepuku pupe nehe. Ta'e wiko mua'u Tupàn ze'eg imume'u har romo a'e xe. **4** A'e 'ar mehe wyzài uzeapo ma'e ràm imume'u har imaranugar putar wemixak kwer rehe wà nehe. Ni amo numnehew kwaw kamir ma'epirer iapo pyrer uzehe wà nehe, Tupàn ze'eg imume'u har romo weko haw hexak kar mua'u pà purupe wà nehe. **5** Nan kwaw nezewe nehe. Pitàitàigatu uze'eg putar nezewe wà nehe. — Naiko kwaw Tupàn ze'eg imume'u har romo ihe. Aiko ma'e tymar romo. Hekwarer mehe arer we ama'ereko ko pe ihe, i'i putar uzeupe wà nehe. **6** Aze amo upuranu hehe wà nehe. — Mo nekixikixi nepuxi'a rehe, aze i'i izupe wà nehe, — Hemyrypar wanàpuz me hekixi a'e wà, i'i putar wanupe nehe, waze'eg iwazar pà nehe.

Tupàn uzuka kar àràpuhàràn hawitu ma'e mono'ogar

- 7** Nezewe uze'eg Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e kury.
— Epu'àm nehe, hetakihepuku.
Ekutuk àràpuhàràn hawitu ma'e mono'ogar heremiruze'eg nehe.
Ekutuk hepytywà har nehe.
Ezuka àràpuhàràn hawitu ma'e mono'ogar nehe. A'e mehe àràpuhàràn hawitu ma'e uhàuhàz putar wà nehe.

Ihe ae àzàmàtry'ym putar àràpuhàràn'yr hawitu ma'e ihe wà nehe.

- 8** Izaew ywy rehe har tetea'u umàno putar wà nehe.
Aze heta na'iruz wà nehe, mokoz umàno putar wà nehe.
Xo pitài zo wikuwe wiwi putar nehe.
9 Amuata kar putar a'e umàno 'ym ma'e kwer tata pupe ihe wà nehe.
Amukatu putar ihe wà nehe. Teko umukatu itaxig parat tata pupe wà.
Umupyràn itazu or tata pupe wà no.
Nezewegatete amukatu putar a'e wikuwe wiwi ma'e ihe wà nehe.
Na'e uze'eg putar ihewe wà nehe.
Aenu putar waze'eg nehe.
— Peiko heremiaihu romo, a'e putar wanupe nehe.
— Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e wiko urezar romo a'e, i'i putar ihewe wà nehe.

Zanezar wiko ywy paw izar romo

- 14** **1** Uhem iko Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e 'ar kury. A'e 'ar mehe umume'u putar teko ywy nànànar wanemiapo kwer nehe. Uzeyyk putar ikatu 'ym ma'e wanehe nehe. Zauxiapekwer upyro putar Zeruzarez tawhu wà nehe. Iàmàtry'ymar umuza'aza'ak putar ma'e tawhu pe har paw wà nehe, wemixak ràm paw wà nehe. Upyro putar uzeupe wà nehe. **2** Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e omon'og putar teko ywy nànànar Zeruzarez iàmàtry'ym kar pà wanupe wà nehe. Upyro putar tawhu wà nehe. Weraha putar tàpuz me har paw uzeupi wà nehe. Uzapo putar a'e iaiw ma'e kuzàgwer wanupe wà nehe. Weraha putar amo teko a'e pe har weko haw pe wemipyhyk kwer romo wà nehe. Amogwer upuner putar upyta haw rehe Zeruzarez pe wà nehe. **3** A'e re Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uhem putar oho a'e ywy nànànar wàmàtry'ym pà nehe. Kwehe mehe uzàmàtry'ym oho wà. Uzàmàtry'ym wi putar nezewegatete wà nehe no. **4** A'e 'ar mehe upu'àm putar wywytyr Uri tyw her

ma'e rehe Zeruzarez huwake kwarahy hemaw kutyr har rehe nehe. Na'e amo ywyàpyznawhu umuza'aza'ak putar Uri tyw ywytyr nehe. Uzyppyrog putar kwarahy hemaw pe nehe. Oho putar kwarahy heixe haw pe nehe. Pitài ywytyr ipehegwer utyryk putar kwarahy heixe haw awyze har kutyr nehe. Inugwer ipehegwer utyryk putar kwarahy ihemaw awyze har kutyr nehe. ⁵ Pezàwehem putar tawhu wi pehem pà a'e ywyàpyznaw rupi nehe. Ywyàpyznaw oho putar Azaw pe nehe. Kwehe mehe Uzi Zuta wanuwihawete romo heko mehe ywy uryryryryzahy a'e. Peipy uzàwehem a'e wi wà. Pezàwehem putar wazàwe nehe. Na'e Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e hezar ur putar teko haw pe har paw wanupi nehe.

⁶ A'e 'ar henataromo nahuwixàg kwaw nehe. 'Y natàtà kwaw nehe. ⁷ Na'ipyntun pixik kwaw nehe. Heta putar xo 'ar zo nehe. Ta'e kwarahy uhyape katu putar pyhaw nehe xe. Nupytu'u kwaw nehe. Xo Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e zo ukwaw a'e 'ar ihem àwàm a'e.

⁸ A'e 'ar mehe heta putar ytyzuzàmaw 'y katu hereko har wà nehe. 'Y pehegwer uwyryk putar oho Yryhu Umàno Ma'e Kwer her ma'e kutyr nehe. Inugwer pehegwer uwyryk putar oho yryhu Mezitehàn kutyr nehe. Kwarahy nànan uwyryk putar nehe. Uwyryk putar kwarahy mehe nehe. Uwyryk putar àmàkymehe nehe no. ⁹ Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e wiko putar ywy nànan wanuwihawete romo nehe. Heta putar xo pitài Tupàn zo nehe. A'e wiko putar Tupàn romo nehe. — Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e, i'i putar teko paw izupe wà nehe. Naheta kwaw amo nehe.

¹⁰ Ko ywy paw uzeapo putar ywytyr heta 'ymaw romo nehe. Uzyppyrog putar Zema kwarahy heixe haw awyze har kutyr har pe nehe. Oho putar Himon Zeruzarez huwake har pe kwarahy ihemaw awyze har kutyr har pe nehe. Zeruzarez uzeapo putar tawhu aihà katu wera'u ma'e romo ko ywy rehe har nehe. Heta putar teko a'e pe wiko ma'e wà nehe. Ukenawhu Mezàm her ma'e heta putar wà nehe. Te Ukenawhu Izekanaw her ma'e heta

putar wà nehe no. Kwehe mehe — Ukenawhu Kwehe Arer, i'i teko izupe wà. Heta putar teko tàpuzaiha Ananew her ma'e a'e pe wà. Te heta putar teko tuwihawete win iapo haw pe wà no. ¹¹ Zauxiapekwer nuweityk pixik kwaw a'e tawhu wà nehe. A'e pe har wiko putar zauxiapekwer wanuwi ukyze 'ym pà wà nehe, uzeàmàtry'y'm 'ym pà wà nehe.

¹² Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uzepyk putar teko Zeruzarez iàmàtry'y'mar paw wanehe nehe. Umur kar putar iaiw ma'e wanupe wano'o kwer i'u har romo wà nehe. Wanekuwe mehe we wano'o ukàzym putar wanuwi nehe. Te waneha te wapeku inem putar wàkàg pupe wà nehe no. ¹³ A'e 'ar mehe Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umue'o kar putar wà nehe. Umupytehegatu kar putar wà nehe no. A'e mehe pitàitàigatu upyhyk putar uzeake har wà nehe, iàmàtry'y'm pà wà nehe.

¹⁴ Te Zuta ywy rehe har uzàmàtry'y'm putar Zeruzarez pe har oho wà nehe. Zauxiapekwer weraha putar temetarer a'e ywy wi huwake har rehe paw wà nehe. Itazu or tetea'u, itaxig parat tetea'u no, kamir tetea'u no, topoz tetea'u no. ¹⁵ A'e teko wano'o kwer imuaiw har umuaiw putar wàmàtry'y'mar waneimaw wà nehe no. Kawaru wà, kawaràn wà no, kamer wà no, zumen wà no.

Teko umuwete katu putar Tupàn Zeruzarez pe wà nehe

¹⁶ A'e re teko ywy nànanar Zeruzarez iàmàtry'y'm arer wikuwe ma'e a'e wà nehe, oho putar Zeruzarez pe kwarahy nànan Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e uwihawete romo imuwete katu pà wà nehe. Mynkawhu tàpuzràn her ma'e pe oho putar wà nehe. ¹⁷ Aze teko amo ywy rehe har noho kwaw Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e imuwete katu pà wà nehe, a'e mehe nukyr kwaw àmàn a'e ywy rehe nehe. ¹⁸ Aze Ezit ywy rehe har noho kwaw tàpuzràn mynkawhu pe wà nehe, Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uzepyk putar wanehe nehe. Omono kar putar a'e to'o imuaiw har amogwer ywy rehe wà nehe. Omono kar putar Ezit ywy rehe wà nehe no. ¹⁹ Nezewe Tupàn uzepyk putar wazài ywy rehe har

tàpuzràn mynykawhu pe oho 'ym ma'e ràn wanehe nehe. Uzepyk putar Ezit ywy rehe har wanehe nezewegatete nehe no.

20 A'e 'ar mehe teko umuapyk putar ko ze'eg te kawaru ipu'yr ipupe har rehe a'e wà nehe. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e pe imonokatu pyrer, i'i putar wà nehe. Kawaw ma'ea'yr hapy haw henataromo har ikatuahy Tupàn henataromo wà. A'e 'ar mehe wызài kawaw tàpuzuhu pupe har ikatuahy putar henataromo

nezewegatete wà nehe no. **21** Zeruzarez tawhu pe nehe, Zuta ywy rehe nehe no, teko omonokatu putar kawaw paw Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e pe wà nehe, wamukatu pà henataromo wà nehe. Aze amo teko oho tàpuzuhu pe ma'e izuka pà Tupàn henataromo wà nehe, a'e teko umuin putar ho'o kwer ukawaw pupe wà nehe. A'e 'ar mehe naheta pixik kwaw ni pitài ma'eme'egar Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e hàpuzuhu pe wà nehe.

MARAKI

Tupàn zamutar katu Izaew wà

1 ¹ Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umume'u uze'eg ko pape rehe imuapyk kar pyràm Maraki pe a'e. — Emume'u ko heze'eg eho teko Izaew izuapyapyr wanupe nehe, i'i izupe.

2 Nezewe uze'eg Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e teko wemaihu wanupe. — Tuweharupi apuamutar katu ihe, i'i wanupe. Upuranu hehe wà. — Ma'e erezapo putar urewe ureamutar katu haw hexak kar pà urewe nehe, i'i izupe wà. Uwazar Tupàn waze'eg wanupe. — Ezau wiko Zako ryky'yr romo a'e. Ihe azamutar katu Zako ihe. Azamutar katu izuapyapyr ihe wà no. **3** Naheakatuwawahy kwaw Ezau rehe izuapyapyr wanehe ihe. Azapo Ezau waiwy ywyxiguhu romo ihe. Ko 'ar rehe teko nuiko kwaw a'e ywy rehe wà. Xo miar hehaite ma'e zo upuner a'e pe weko haw rehe wà.

4 Enom, Ezau izuapyapyr romo wanekon wà. — Iaiw tawhu zanereko haw wà. Xiapokatu wi nehe, aze i'i izuapyapyr wà nehe, nezewe uze'eg putar Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e wanupe nehe. — Aze uzapokatu wi weko awer tawhu wà nehe, amuaiw wi putar ihe wà nehe no. — Ywy iaiw haw hereko haw, i'i putar teko waiwy pe wà nehe. — Tupàn wikwahy putar a'e teko wanupe tuweharupi nehe, i'i putar wanehe wà nehe no, i'i Tupàn Izaew wanupe.

5 Teko Izaew izuapyapyr wexak putar a'e ma'e izeapo mehe wà nehe. — Tupàn

Tuweharupi Wiko Ma'e uhua'u a'e. Ikàgaw uhu wera'u Izaew ywy wi a'e, i'i putar izupe wà nehe.

Tupàn uze'egahy xaxeto wanehe a'e

6 Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e uze'eg xaxeto wanupe kury. — Ta'yr uzeruze'eg u rehe a'e. Uma'ereko e ma'e uzeruze'eg uzar rehe a'e no. Ihe aiko penu romo ihe. Māràzàwe tuwe napezeruze'eg kwaw herehe. Ihe aiko pezar romo no. Māràzàwe tuwe napekyze kwaw ihewi. Aiko ity heityk pyrer ài peme. Nezewe rehe we pepuranu nezewe. — Ma'e uruzapo nerereko pà ikàg 'ym ma'e ài, peze peiko.

7 Pemur temi'u ikatu 'ym ma'e ma'ea'yr hapy haw rehe herenataromo. Nezewe rehe we pepuranu peiko herehe. — Ma'enugar ikatu 'ym ma'e uruzapo newe ure, peze peiko. — Zapuner ikatu 'ym ma'e izuka haw rehe Tupàn henataromo, peze pezeupepe.

8 Nezewe pezapo hemukwahy kar haw ihewe. Pezuka ma'ea'yr hehàpyhà 'ym ma'e ihewe wà. Pezuka ma'ea'yr pàri ma'e ihewe wà no. Pezuka ima'eahy ma'e ihewe wà no. A'e ma'e iapo haw hahy ihewe a'e. Peagaw agwer ma'ea'yr imono pà penuwihaw pe nehe. Aipo ikatu putar izupe nehe. Aipo hurywete putar nehe, ikatu ma'e iapo pà peme nehe. Ihe Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e aze'eg kwez kury.

9 Xaxeto wà, peze'eg Tupàn pe kury. — Emur neze'egatu urerehe nehe, peze izupe nehe. Aipo wenu putar peze'eg agwer